

ניתוח השיר וסיכומו ממערכי השיעור לשירת המאה ה-20

כתב וערך המורה: אלי פררה.

רק על עצמי / רחל

רק על עצמי לספר ידעתי,

צר עולמי בעולם נמלה,

גם משאי עמסתי כמוה

רב וכבד מכתפי הדלה.

גם את דרכי - כדרכה אל צמרת -

דרכך מכאוב ודרכך עמל,

יד ענקים זדונה ובוטחת,

יד מתברחת שמה לאל.

כל ארחותי הליזי והדמיע

פחד טמיר מיד ענקים.

למה קראתם לי, חופי הפלא?

למה פזבנתם, אורות רחוקים?

הנושא של השיר: תחושת האכזבה הגדולה בגלל אי-מילוי ציפיותיה של הדוברת מגורלה. בשני הבתים הראשונים של השיר יש קו-רצף אחד: הדימוי בין הדוברת לנמלה. ואילו הבית השלישי מבטא ברובו את האכזבה הגדולה מ"אורות רחוקים". לא רק זאת אף זאת, לא רק שהאורות הרחוקים הכזיבו, אלא גם תלונה וטרזניה יש בפי הדוברת: "למה קראתם לי, חופי הפלא?"

בית א'

עיקרו של בית זה הוא ההדמיה בין הדוברת לנמלה. ההדמיה הוא בתחום הפיזי ממש: עולמה הצר של הנמלה דומה לזה של הדוברת. לא רק עולמן צר, אלא גם אופן התנהגותן והתנהלותן של הנמלה ושל הדוברת זהה. עולמה של הנמלה הוא "עולם צר", כי כל תפקידה ופעולותיה לסחוב מזון אל הנחיל במעמקי האדמה ולטפל בזחלים. כך גם עולמה של הדוברת דומה, כ"מטאפורה", לתפקיד הקטן והמוגדר של הנמלה. (*מטאפורה, השאלה; ראה במונחים לשירה בעמ' 34). הדוברת מביעה את רגשותיה כלפי תקופתה, שהייתה תקופת הרואית, תקופה של מעשים גדולים ואנשים גדולים: הפרחת השממה, תקופת תחייתו של הלאום היהודי בא"י, החלוציות. רחל המשוררת מרגישה, כלפי עצמה, שהיא רק חלק קטן בכל העשייה הגדולה הזאת. יש לה תפקיד מוגדר בתוך כל המסגרת הזאת. "התפקיד" שלה הוא לשורר שירים על כל הנושאים האלה, של העשייה הגדולה בא"י. התחייה הלאומית והחלוציות. במקום זה היא סובלת מנתק חברתי בשל מחלתה, אינה מגשימה את חלומה כחלוצה, ולא עובדת באדמה, אלא רק כותבת שירים על כל אלה, לכן היא מרגישה שעולמה זהה לעולם הנמלה מבחינת הצרות. בתחום הפיזי יש עוד צד אחד דומה בין השתיים; המשא הכבד שהן נושאות על עצמן. ידוע שהנמלה יכולה לשאת שיירי מזון, משא פי-שבעה ממשקלה, כך גם חשה הדוברת, שמשאה למילוי הציפיות הוא כבד מעל יכולתה. "גם משאי עמסתי כמוה רב וכבד מכתפי הדלה".

בית ב'

בבית זה, ההדמיה בין הדוברת לנמלה הוא כבר בתחום הרוחני- רעיוני ולא רק הפיזי. זה בא לידי ביטוי ב***מטאפורה**: "הדרך על הצמרת". שתיהן עושות את דרכן לצמרת. בעולם הנמלה, הצמרת היא כמובן במילוי תפקידה הבסיסי של אגירת מזון. אצל הדוברת הדרך לצמרת היא להשגת המטרות הנשגבות של חלוצה, של עובדת אדמה; הגשמת התחייה הלאומית בא"י באותה תקופה. דבר משותף נוסף בין הנמלה והדוברת; הגורל המר. גורל של מוות-פתאומי שלא במתכוון, היכול לבוא עליהן בלא משים. גם אצל הנמלה החיים יכולים להסתיים בלי כוונה אפילו על ידי ילד קטן שדורך על שביל נמלים והורג נמלה במחי דריכת-רגל לא מכוונת. כך הדוברת. יש לה תחושה של "יד-זדונית וענקית" היכולה למגר את ישותה. גורל מר **וזדוני** שמתעמר (מתעמר=מתעלל) בה **בבטחה** בכוחו הענקי. מודע לכוחו, שיש בידו להכריח אותה מהחיים. כמו למשל מחלה סופנית (שחפת) שנדבקה בה באקראי. (אקראי; באופן מקרי ולא מכוון) לכן הוא "זדוני ובוטח". ה***מטאפורה**: "יד מתבדחת שמה לאל" (**לאל**; לשווא) **נותנת את** התחושה של חוסר אונים. איך יד הגורל שמה **לשווא** את חייה ומאווייה, חלומותיה ושאיפותיה, למרות כל מאמציה וכוחותיה בדרך הקשה והכאב שהשקיעה בניסיון להשגתם: "דִּרְךְּ מְכָאוֹב וְדִרְךְּ עֶמְלִי".

בית ג'

בית זה שונה משני הבתים הקודמים, בזה שהוא מבטא את הנושא של השיר, והוא מעין סיכום ותוצאה של הבית הקודם. בסוף השורה האחרונה של בית ב': יד הגורל הרעה את חייה, לכן כל אורחותיה, כלומר: דרך החיים שלה, ההתנהלות של חייה נעשו נלוזים. יש סטייה בדרך-חייה. היא התכוונה וחשבה להיות חלוצה ומגשימה במולדת כחקלאית ובעצם נעשו מפוקפקים וחסרי ערך ומלא דמעות מרוב ייאוש ואכזבה, חולי ובדידות. הפחד הטמיר (טמיר=חבוי, מוסתר) הפחד שמשוה יקרה לה, שיקטע את כל השאיפות והחלומות להגשמה עצמית, אכן התרחש. שתי השורות האחרונות של השיר הם ביטוי של האכזבה עמוקה ממה שקרה בחייה. "חופי הפלא" שקראו לה אליהם, לאורות הרחוקים שכזבו בה (שיקרו לה). הרבה מפרשים התלבטו בפירוש ובהסבר למהותם של "חופי הפלא". ומי הם "אורות הרחוקים"? על פי קורותיה של רחל קשה לקבל שמדובר בחופי ארץ ישראל או הכינרת, וגם האורות הרחוקים הם אינם חופי יפו או טבריה, אשר ניבטים למרחוק למי שבא מהים ומתקרב אל חופי הים. ניתן להסביר זאת שמדובר באותם מטרות ושאיפות שהיא כל כך רצתה להגשים, אבל לא יכלה לממש. גם "אורות הרחוקים" מדומים לאותם האורות שבקצה המנהרה למילוי כל השאיפות והחלומות, והם הכזיבו – לא נתממשו.

דרכי העיצוב בשיר: (על העיצוב, ראה הסבר מפורט במונחים לשירה בעמ' 36).

- א. הדימוי המרכזי, המדמה את עולם הנמלה לזו של הדוברת. מבחינה פיזית ורוחנית-רעיונית.
- ב. יד הגורל הבוטחת והזדונה, השמה לאל את דרכה לצמרת.
- ג. תחושת היאוש והאכזבה מאורות רחוקים שהכזיבו, כביטוי לאי-הגשמת השאיפות וחלומות.
- ד. נימת המחאה והטרורניה בשיר. כלפי הגורל, האורות: "לְמָה קָרָאתָם לִי, חוֹפֵי הַפְּלָא?"